

ELEŞTİREL OKUMAYA GÖRE DÜZENLENMİŞ SOSYAL BİLGİLER DERSİYLE İLGİLİ ÖĞRENCİLERİN GÖRÜŞLERİ¹

STUDENT OPINIONS ABOUT A SOCIAL STUDIES LESSON ARRANGED BY CRITICAL READING

Ahmet Utku ÖZENSOY*

Özet: Eleştirel okumaya göre düzenlenmiş sosyal bilgiler dersi hakkında öğrenci görüşlerinin ortaya çıkarılmasını amaçlayan bu çalışmada nitel yöntem kullanılmıştır. Araştırma için sosyal bilgiler 7. sınıf “Ülkeler Arası Köprüler” ünitesi eleştirel okumaya göre düzenlenerek ders materyalleri hazırlanmıştır. Ankara-Atlıoğlu İÖO 7. sınıflardan yedi öğrenci seçilmiştir. Belirlenen bu öğrencilere eleştirel okumaya göre düzenlenmiş ders materyalleriyle uygulama yapılmıştır. Uygulama sonrası öğrencilerin eleştirel okumayla ilgili düşünceleri “odak grup görüşmesi” ile araştırılmıştır. Araştırmaya göre eleştirel okumaya göre işlenen sosyal bilgiler dersinin öğrencilere önemli katkıları olduğu, sosyal bilgiler kitaplarının eleştirel okumaya göre hazırlanması gerektiği, hazırlanan kitabın genelde yeterli görüldüğü ve eleştirel okumaya göre hazırlanan kitabın öğrencileri derse daha etkin katılımlarını sağladığı ortaya çıkmıştır. Sonuç olarak eleştirel okumanın sosyal bilgiler dersi için önemli olduğunun yanı sıra ders kitaplarının eleştirel okumaya göre yeniden ele alınıp düzenlenmesi, bilişim teknolojilerden daha fazla yararlanılması, eleştirel düşünme becerisini kazandıran uygulamalara yer verilmesi, sosyal bilgiler laboratuvarlarının okullarda açılması gerektiği söylenebilir.

Anahtar Sözcükler: İlköğretim, Program, Sosyal Bilgiler, Eleştirel Okuma.

¹Bu makale yazarın doktora tezinden türetilmiştir. İstanbul’da 14-18 Haziran 2010 tarihinde XIV. World Congress of Comparative Education Societies’te sunulmuştur.

*Türkoğlu İÖO, Mamak, Ankara, autkum@yahoo.com

Extended Abstract: *In today's society, the importance of educating individuals who can communicate effectively with others and who have a critical look at the events going around him has increased even more. On the one hand, written and visual communication tools such as books, magazines, newspapers, television, Internet make people's life easier; on the other hand, those tools can lead people facing with unnecessary, incorrect, incomplete information. For this reason, the information must be questioned, criticized and investigated for its accuracy by the people rather than accepting the information as it is. In this process, critical reading appears as an important element. Critical reading means that a reader reaches to a conclusion through argumentation, questioning, assessment, using his own mind and taking advantages of reliable resources. It can be said that using critical reading in social studies courses is important in the acquisition of critical thinking skills. Reading of textbooks and the other written materials such as newspapers, magazines, articles, brochures, books, encyclopaedias by using of reading strategies helps students for comprehending, understanding, analyzing a text and learning information in an active way.*

In this research aiming to reveal the views of students about the social sciences lesson, which was arranged according to critical reading, qualitative method has been used. For the research the lesson materials were prepared by arranging namely "the bridges between the nations" unit of 7th grades according to critical reading. Seven students among the 7th grades of Ankara Atlioglu Primary School were chosen. These students were applied the lesson materials which were arranged according to critical reading. After the application the views of the students about the critical reading were searched through "focus group interview".

According to the study, from the students' point of view learning the effectiveness of the social studies lesson based on critical reading is important in indicating the dimensions of the work done more clearly. All participants mentioned positive contributions of the social studies lesson based on critical reading. According to the findings of the study social studies lesson based on critical reading can be said to be processed by the participants by questioning, effectively attaining the course, criticizing, suggesting and commending. The willingness of the participants to attain the social studies lesson more actively can be interpreted to be students' having positive attitudes and considering the lesson to be useful for them. In addition, social studies lesson can be said to contribute positively to them. In general the participants stressed for questioning what they read, criticizing it and inquiring the accuracy of it.

It can be stated that besides the differences like the parts which were prepared based on critical reading and will be filled by the students themselves and the key concepts there are also similarities between two books of the participants. Related to

the differences the students expressed that in general they liked the book prepared by the researcher. In general the participants stated that social studies textbooks should be prepared according to the critical reading, this method increased their knowledge, they could also contribute to a book, a critical perspective helped them in answering the questions, an environment for discussion in the classroom was created and they were taught to see the issues from different perspectives.

The participants expressed that in general they preferred the textbook based on critical reading for the reasons that it provided more active participation of the students to the lesson and the students did different activities. In addition, all the students expressed that social studies textbooks should be prepared according to critical reading. According to study teaching of critical thinking in a skill based way makes a significant difference from respect to other teaching methods. Considering that critical writing is also skill training for critical reading should be said to be skill based. So, it can be concluded that critical reading at schools should be taken into consideration as skilled based. In this way the students can be gained skills of critical thinking.

According to research it is revealed that social sciences lesson which was applied according to critical reading brought important contributions to the students, prepared social sciences text books are generally accepted to be enough however they should be prepared according to critical reading in fact and text books prepared according to critical reading get the students more effectively participated in the lesson. Consequently it can be said that besides critical reading is important for the social sciences lesson the text books should be reviewed and revised according to it, information technologies should be more benefited, applications that providing the critical thinking ability should be given place and social sciences laboratories should be opened at schools

Key Words: *Primary Education, Curriculum, Social Studies, Critical Reading.*

1. GİRİŞ

1.1. Problem Durumu

Bilgiyi farklı durum ve koşullara uyarlayabilen, problem çözmede kullanabilen, yeni öğrendiği bilgileri önceki bilgileriyle karşılaştırıp değerlendirebilen ve yeni bilgiler üretebilen, kendi eksik ya da yanlış yönlerini fark edebilen, okuduklarından ya da dinlediklerinden çıkarımlarda bulunabilen bireylerin eleştirel bir bakış açısına sahip oldukları söylenebilir. Bu bakış açısını kazanmada öncelikli konulardan biri; okuma kültürüdür.

Okuma “basılı ya da yazılı sözcükleri duyu organlarımız yoluyla algılama, bunları anlamlandırıp kavrama, yorumlamadır.” (Özdemir 2007, 11). “Okuma edimi, baştan sona, önümüzdeki metni okuma, yaşantımızın geçmişi, şimdisi, geleceği arasında bir etkileşmedir.” (Göktürk 2007, 132). “Okuma, insanın yeni kelimeler öğrenerek, anlayışlar kazanarak, hayaller oluşturarak, yaratıcılığını geliştirerek ufkunu genişletir ve derinleştirir.” (Akyol 2006, 29). “Okuma, her zaman eleştirel algılamayı, yorumu ve okunan şeyin *yeniden-yazılmasını* gerektirmektedir.” (Freire ve Macedo 1998, 80). “Çağdaş insan okuyan, okudukları üzerinde düşünen, kendini sürekli yenileyendir” (Özdemir 2007, 10). Akyol (2006) okumayı insan hayatını anlamlı hâle getirilmesine en büyük katkıyı sunan bir unsur olarak ele almıştır. Adalı (1990, 61) “Okumanın, bilgi edinmenin en etkin yollarından biri olduğunu, yaratıcı, üretken ve eleştirel bir kafa yapısının oluşmasında büyük rol oynadığını” vurgulamıştır. Okumanın amacını İpşiroğlu (1990, 49) şu şekilde ifade etmektedir:

- *Saplantılardan arınmış bir düşünme alışkanlığının kazandırılması*
- *Eleştirel bakışın uyandırılması*
- *Çok yönlü düşünmenin öğretilmesi*
- *Düş gücünün geliştirilmesi*

Eleştirel bir bakış açısını kazanmada eleştirel okumanın önemi büyüktür. Eleştirel okuma “yazarın değer yargılarını ayırt ederek okunan metnin doğru-yanlış, iyi-kötü, etkili-etkisiz ve gerekli-gereksiz mi olduğunun farkına varmaktır.” (Maker ve Lenier 1996, 20). Özdemir (2007, 18) eleştirel okumanın önemini “(...) eleştirel okumanın başat niteliği okurun okuduklarını yargılaması, sorgulaması, bir başka deyişle kendi aklını kullanarak bir varlığa varmasıdır. (...) Buradan kalkarak eleştirel okumanın kişiyi bağımlılıktan kurtarıp aydın kimliğine kavuşturduğunu da söyleyebiliriz” şekilde belirtmiştir. “Okuma öğretimi sürecinde gelişigüzel okuma değil, disipline edilmiş, okuduğunu anlamaya, okudukları üzerinde düşündürmeye ve okuduklarını değerlendirmeye yönelik çalışma ve etkiliklere yer verilmelidir.” (Ünal 2006, 103).

Doğanay (2007) eleştirel okuma için metinlerin “sorgulanarak ve derinliğine incelenerek okunması” gerektiğinin altını çizmiştir. Lyman ve Colins (akt. Doğanay 2007, 290) eleştirel okumayı, okuyucunun kafasındakilerle metindeki sembollerin etkileşimi sonucu okuyucuda oluşan anlam olarak tanımlamışlardır. Carr (akt. Doğanay 2007, 290) eleştirel okumayı, değerlendirme, çıkarımlar yapma ve kanıt temelli sonuçlara ulaşmayı öğrenme olarak görmektedir. Beck (akt. Doğanay 2007, 290) eleştirel okuyucuların okuduklarını sorguladıkları, onlardan çıkarım yapmaya uğraştıkları ve sonuçta anlam oluşturduklarını belirtmiştir.

Eleştirel okumanın gerçekleştirilmesi için bazı stratejilere gereksinim vardır. Doğanay'ın (2007, 290-292) çeşitli kaynaklardan derleyerek ortaya koyduğu bu stratejiler şunlardır:

- *Ön inceleme*
- *Bağlamaştırma*
- *Anlam için soru sorma*
- *Değer ve inançlar üzerinde düşünme*
- *Okurken zihinde anlamayı kontrol etme*
- *Anahtar sözcüklere dikkat etme*
- *Sayfa kenarına açıklama ya da not yazma*
- *Özetleme*
- *Metindeki tezin değerlendirilmesi*
- *Yanıtlama*
- *Okunan metni başka kaynaklarla karşılaştırma*

“Eleştirel düşünme becerilerinin gelişme derecesi ile okul başarıları arasında bir paralellik olması” (Orhan 2007, 68) eleştirel okumanın önemini ortaya koymaktadır. Aşılıoğlu (2008, 10) eleştirel okumanın düşünme, bireşim yapma ve değerlendirme etkinliği olduğunu belirterek “merak etme, sorgulama, eleştirme ve özeleştirme yapma gibi çocuğun çeşitli konulara ilgi duymasını, düşünmesini ve kendi kendisini değerlendirmesini sağlayacak ortamlar yaratılması ve bunların okuma etkinliklerine yansıtılması gerektiğinin” altını çizmiştir.

1. 2. Amaç

Eleştirel okuma becerisine sahip bireylerin yaratıcı ve eleştirel düşünebildikleri; çevrelerinde olup bitenleri yorumlayıp değerlendirebildikleri; üst düzey düşünme becerilerinin yanı sıra hayal dünyalarının da gelişkin olduğu düşünülmektedir. Araştırmadan eleştirel okumaya göre düzenlenmiş sosyal bilgiler dersi hakkında öğrencilerin görüşlerini ortaya çıkararak eleştirel okumayla ilgili bilgi ve veriler elde etmek hedeflenmiştir. Bunun yanında eleştirel okuma eğitimi alan öğrencilerin öz deneyimlerini ortaya çıkararak eleştirel okumayla ilgilenen öğretmen, akademisyen ve diğer ilgili kişilere veriler sunmaktır.

2. YÖNTEM

Araştırma ilköğretim öğrencilerinin “eleştirel okuma”ya ilişkin görüşlerini belirlemeye yönelik nitel bir çalışmadır. Çalışmada durum çalışması deseni kullanılmıştır. Durum çalışması deseni “nasıl” ve “niçin” sorularını temel alan, araştırmacının kontrol edemediği bir olgu ya da olayı derinliğine

incelemesine olanak veren araştırma yöntemidir.” (Yıldırım ve Şimşek 2008, 277). Bu desende, eleştirel okumaya ilişkin ilköğretim öğrencilerinin düşünceleri “odak grup görüşmesi” ile derinlemesine ve ayrıntılı araştırılmıştır. Odak grup görüşme tekniğinin kullanılma amacı; öğrencilerin birbirleriyle etkileşime girerek sorulara yanıt vermelerini sağlamaktır.

Sorular

1) Eleştirel okumaya göre işlenen sosyal bilgiler dersinde hangi etkinlik ve uygulamaları yaptınız? Yapılmasını istediğiniz farklı etkinlik ve uygulamalar var mı? Varsa açıklayınız.

2) Eleştirel okumaya göre düzenlenmiş sosyal bilgiler ders kitabıyla kendi ders kitabınızı karşılaştırdığınızda kitapların benzer ve farklı yönleri nelerdir?

3) Eleştirel okumaya göre işlenen sosyal bilgiler dersinin size katkıları neler oldu?

4) Sosyal bilgiler ders kitaplarının eleştirel okumaya göre hazırlanması gerekli mi? Neden?

5) Eleştirel okumaya göre düzenlenmiş sosyal bilgiler ders kitabını yeterli görüyor musunuz? Açıklayınız.

6) Olanığınız olsa eleştirel okumaya göre düzenlenmiş sosyal bilgiler ders kitabıyla kendi kitabınızdan hangisini seçerdiniz? Neden?

2.1. Katılımcılar

Katılımcılar, Athloğlu İÖO (Ankara-Mamak), öğrencileri arasında amaçlı örnekleme yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örneklemesiyle (Tablo 1) seçilmiştir. “Buradaki amaç, görel olarak küçük bir örneklem oluşturmak ve bu örnekleme çalışılan probleme taraf olabilecek bireylerin çeşitliliğini maksimum derecede yansıtmaktır.” (Yıldırım ve Şimşek 2008, 108). Araştırma için sosyal bilgiler 7. sınıf “Ülkeler Arası Köprüler” ünitesi eleştirel okumaya göre düzenlenerek ders materyalleri (ders kitabı, öğretmen kılavuz kitabı, öğrenci çalışma kitabı) hazırlanmıştır. Araştırmacının doktora tezi uygulama öncesinde “eleştirel okuma” hakkında veri elde etmek amacıyla yapılan çalışmada okulun 7. sınıflarında öğrenim gören yedi öğrenci, akademik başarıları (yüksek, orta, düşük), cinsiyet, yaş gibi unsurlar dikkate alınarak seçilmiştir. Bu amaçla okulun sosyal bilgiler öğretmenin görüşlerine başvurulmuştur. Öğretmenin görüşleri de

dikkate alınarak katılımcılar belirlenmiştir. Belirlenen bu öğrencilere Mayıs 2010'da eleştirel okumaya göre düzenlenen ders materyalleriyle uygulama yapılmıştır.

Tablo 1: *Katılımcılarla İlgili Bilgiler*

Görüşmeciler	Cinsiyet	Akademik Başarı
A	Kız	Yüksek
B	Erkek	Düşük
C	Kız	Düşük
D	Kız	Orta
E	Erkek	Yüksek
F	Kız	Yüksek
G	Erkek	Orta

2. 2. Veri Toplama Araçları

Araştırmada öğrencilerin görüşlerini toplamak amacıyla sorular hazırlanmıştır. Sorular hazırlanırken konuyla ilgili alanyazın taraması yapılmıştır. Daha sonra GÜ Eğitim Fakültesi İlköğretimde Sosyal Bilgiler A.B.D.'den bir öğretim üyesi, Athoğlu İÖO Türkçe ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri doğrultusunda sorulara son şekli verilmiştir. Bu aşamada önceden hazırlanan yedi soru, altı soruya indirilmiştir. Görüşme tarihinden bir hafta önce araştırmaya katılacak öğrencilere zaman, yer, araştırma kapsamı hakkında genel bilgi verilmiştir. Görüşme yedi öğrenciye uygulanmıştır. Görüşmelerin ses kaydı yapılmıştır. Öğrencilere, görüşme sonunda kayıtları dinleyebilecekleri söylenmiştir. Bu süreçte belirtmek istemedikleri ya da kayıt altına alınmasından rahatsız olabilecekleri bilgilerin silinebileceği belirtilmiştir. Ayrıca öğrencilerin görüşleriyle ilgili onayları alınmıştır.

2. 3. Verilerin Analizi

Araştırma sonunda elde edilen veriler, betimsel analiz tekniği ile incelenmiştir. Kaydedilen veriler deşifre edilmiş ve öğrencilere birer harf (görüşme sırasına göre A, B, C, D, E, F, G) verilerek görüşler çözümlenmiştir. Veriler araştırmacı tarafından incelenmiş; ardından bulgular yorumlanmıştır. Altı soru ile ilgili bulgular iki ayrı grupta ele alınmış gerekli görülen yerlerde görüşmecilerin ifadeleri bire bir alıntı yapılarak verilmiştir.

3. BULGULAR

Bu bölümde öğrencilerin görüşleri sorulara verdikleri yanıtlardan yola çıkılarak ve araştırmanın amaçları doğrultusunda analiz edilerek yorumlanmıştır. Altı soru ile ilgili bulgular eleştirel okuma eğitimi ve eleştirel okumaya göre hazırlanmış ders kitabı olmak üzere iki ayrı gruba ayrılmıştır. Bu amaçla 1 ve 3. sorular eleştirel okuma eğitimi, 2, 4, 5 ve 6. sorular eleştirel okumaya göre hazırlanmış ders kitabı olarak gruplandırılarak derinlemesine analiz yapılmıştır.

Eleştirel Okuma Eğitimi

Öğrencilere sorulan 1 ve 3. sorulardaki amaç eleştirel okumaya göre hazırlanmış ders kitabıyla eğitimin onların dilinden nasıl işlendiğini öğrenmek, dersin etkililiği hakkında fikir sahibi olmak ve verilen eğitimin öğrencilere katkılarını ortaya çıkarmaktır.

Katılımcılar genel olarak araştırmacı tarafından hazırlanan “Ülkeler Arası Köprüler” ünitesini bazen teknoloji sınıfında işlediklerini dersin görsel olarak yapılmasının kendileri için olumlu olduğunu belirtmişlerdir. Dersin teknoloji sınıfında işlenmesinin öğrencilerin derse daha etkin ve istekli katılmalarına yardımcı olduğu gözlenmiştir.

Katılımcılar derste yapılan uygulama ve etkinliklere örnek olarak tartışma, neden-sonuç ilişkisi kurma, yorumlama, sorgulama, araştırma, çıkarımda bulunma, karşılaştırma yapma, makale yazma, gazete ve dergi haberleri derleme, kronoloji hazırlama, ders kitabını tamamlamadan söz etmişlerdir. Bir katılımcı (D) “I. Dünya Savaşı, küresel ısınma ve dünya mirası hakkında tartıştık. Bu olayların nasıl önlenebileceği hakkında yorum yaptık. (...) Kronoloji hazırladık, makale yazdık, gazeteden haberler aldık.” şeklinde düşüncelerini açıklamıştır. Diğer bir katılımcı (A) araştırmacı tarafından hazırlanan kitaptan konuları daha iyi öğrendiğini belirterek şu ifadelerle yer vermiştir:

(A) “Kitapçığın yanında konuları görsel olarak bilgisayarda gördük. Anladıklarımızı pekiştirmek için ödevler hazırladık. Örnek olarak; I. Dünya Savaşı'nın neden ve sonuçlarını içeren bir makale yazdık.”

Katılımcıların üçü (A, D, E) yapılmasını istedikleri etkinlik ve uygulamalar olarak önerilerde bulunmuşlardır. Diğer katılımcılar uygulama ve etkinlikleri yeterli gördüklerini ifade etmişlerdir. Bir katılımcı (A) dersin sürekli bilgisayar ortamında yapılması, bazı dersleri öğrencilerin işlemeleri, diğer bir katılımcı (D) kitaptaki resimlerin daha fazla olması gerektiği, bir diğer katılımcı (E) tartışmalarda her öğrencinin görüşünün

alınması ayrıca konuları önce öğrencilerin ardından gerekiyorsa öğretmenin anlatması gerektiği önerilerini dile getirmişlerdir.

Eleştirel okumaya göre işlenen sosyal bilgiler dersinin etkililiğini öğrencilerin dilinden öğrenmek yapılan çalışmanın boyutlarını daha net göstermesi bakımından önemlidir. Katılımcıların hepsi eleştirel okumaya göre işlenen sosyal bilgiler dersinin kendilerine olumlu katkıda bulduklarından söz etmişlerdir. Katılımcıların görüşlerinden bazıları şunlardır:

(A) *"(...) bir yazıyı okuduktan sonra o yazının bize verdiği bilgiyi hemen kabullenmeden önce onun doğruluğu hakkında düşündükten, araştırma yaptıktan ve nesnel bir bilgi olduğu kanıtlandıktan sonra o bilgiyi kabullenmeliyiz."*

(B) *"Daha çok eleştirel okumaya katkısı oldu çünkü daha iyi okudum."*

(C) *"Daha iyi öğrenmemi sağladı."*

(D) *"(...) bilgilerim arttı, görüş açım değişti."*

(E) *"Bir konuyu, bir düşünceyi tartışırken veya konuşurken o konuya daha eleştirel bir şekilde doğru olup olmadığını sorgulayarak düşüncelerin doğruluğunu ispat ederek tartışmayı öğrendim."*

(F) *"Eleştiri yapmayı öğrendim. Daha doğru öğrenerek tartışmalara daha çok katıldım."*

(G) *"Konuların her türlü olasılığını düşündüm. Ayrıntılara dikkat ettim. Önemli olarak bir şeyi eleştirdim."*

Sonuç olarak katılımcıların eleştirel okumaya göre işlenen sosyal bilgiler dersini sorgulayarak, derse etkin bir şekilde katılarak, eleştiri, öneri ve yorumlarda bulunarak işledikleri söylenebilir. Katılımcıların sosyal bilgiler dersine daha aktif olarak katılma istekleri bu derse karşı olumlu tutum besledikleri ve dersi kendileri açısından yararlı gördükleri şeklinde yorumlanabilir. Bunun yanında sosyal bilgiler dersinin kendilerine pozitif anlamda katkıda bulunduğu söylenebilir. Genel olarak katılımcılar okuduklarını sorgulamayı, eleştirmeyi, doğruluğunu araştırmayı vurgulamışlardır. Akademik başarısı düşük katılımcıların (B, C) düşünceleri eleştirel okumanın bu öğrenciler üzerindeki etkililiği üzerinde bir ipucu verdiği belirtilebilir.

Eleştirel Okumaya Göre Düzenlenmiş Ders Kitabı

Bu bölümde eleştirel okumaya göre düzenlenmiş ders kitabıyla Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığınca kabul edilmiş ders kitabı arasındaki benzerlikler-farklılıklar, ders kitaplarının eleştirel okumaya göre

hazırlanması gerekliliği ve bu kitabın yeterliliği ile öğrencilerin iki farklı ders kitabından hangisini tercih edecekleri üzerinde durulmuştur. Bu amaçla 2, 4, 5 ve altıncı sorularla öğrencilerin görüşleri alınmaya çalışılmıştır.

Öğrencilere eleştirel okumaya göre düzenlenmiş sosyal bilgiler ders kitabıyla kendi ders kitapları arasındaki benzerlik ve farklılıkların sorulmasındaki temel amaç katılımcıların kendi ders kitaplarıyla araştırmacı tarafından hazırlanmış kitabı karşılaştırarak çıkarımda bulunmalarını sağlamaktır. Katılımcılar, kitaplar arasında benzer yönler olarak genellikle iki kitapta da gazete haberlerine, görsellere yer verildiğini, konuların aynı olduğu, değerlendirme bölümlerinin olduğu gibi özelliklerden bahsetmişlerdir. Farklı yönler olarak bir katılımcı (G) aralarda düşünmemizi sağlayacak boşlukların olduğundan söz etmiş, diğer bir katılımcı (F) boşlukları doldururken kendisini bazen yazar gibi hissettiğini belirtmişlerdir. Bir katılımcı (A) eleştirel okumaya göre hazırlanmış sosyal bilgiler kitabında yazı alanlarının olduğunu ifade ederek farklılığı *"Her konunun başında konuyla ilgili anahtar kavramlar vardı. Sayfaların sağında ve solunda duygu ve düşüncelerimiz için hazırlanmış boşluklar vardı."* şeklinde anlatmıştır. Diğer bir katılımcı (E) eleştirel okumaya göre hazırlanmış sosyal bilgiler kitabının farklılığını şu şekilde belirtmiştir:

(E) *"(Kitapta) Bizim için ayrılan yerler var. Oralara konu hakkında düşündüklerimizi yazıp konuyu daha iyi anlamamızı sağlıyor. Duygu ve düşünce bölümleri var. Anahtar kavramlar ve bize yönelik birçok soru var."*

Katılımcıların hepsi sosyal bilgiler ders kitaplarının eleştirel okumaya göre hazırlanmasının gerekli olduğu konusunda görüş birliğine varmışlardır. Bu görüşlerini aşağıdaki düşüncelerine göre temellendirmişlerdir:

(A) *"Çünkü kitabı okurken okuyanın duygu ve düşünceleri için boşluklar olmalı, içindeki bilgi ile ilgili sorular ve cevapları için kitapta ayrıca sayfalar olmalı. Konuyu okumadan önce anlayabilmemiz için konunun içinde geçen anahtar kavramların verilmesi gerekir."*

(B) *"Evet gerekir. Çünkü eleştirel okuma her zaman için gereklidir."*

(C) *"O parçanın devamına uygun bilgileri yazabilmek, soru çözebilmek için gerekli."*

(D) *"Çünkü öğrencinin görüşü değişiyor. Daha çok bilgi alıyor."*

(E) *"Gerekli. Böylelikle hem ders işleriz hem de bize sonradan yardım olacak eleştirel düşünceyi öğreniriz."*

(F) "Sosyal bilgiler kitabının eleştirel okumaya göre hazırlanması demek derslerde tartışma ortamının olacağı demektir."

(G) "Çünkü bu daha farklı bir eğitim. Her şeye her açıdan bakmayı öğretiyor."

Eleştirel okumaya göre düzenlenmiş sosyal bilgiler ders kitabını beş katılımcı (A, C, E, F, G) yeterli görürken iki katılımcı (B, D) bazı yönlerden eksik bulduklarını ifade etmişlerdir. Kitabı yeterli gören bir katılımcı (C) düşüncesini "Evet her şey var. Mesela kelime anlamlarını bulma, soruları çözmeye ve kendi düşüncelerini yazabiliyorsun." diğer bir katılımcı (E) görüşünü "Kitap çok güzel yapılmış. Hem düşüncelerimizi yazıyoruz hem kitabı kendimiz yazıyoruz." şeklinde belirterek kitabı yeterli gördüklerini anlatmışlardır. Kitabı bazı yönlerden eksik bulan katılımcılar görüşlerini "Çünkü biraz ayrıntıya girilmemiş. (B)" ve "Eleştiriyi bütün öğrenciler yapamıyor bu yüzden okunup geçiyor. Öğrenci daha iyi anlayamıyor (D)" düşünceleriyle ifade etmişlerdir. Öğrenciler eleştirel okumaya göre düzenlenmiş ders kitabının yeterliliğini şu şekilde belirtmişlerdir:

(A) "Bence yeterli, çünkü daha önce hiç yapmadığımız ilgi çekici yönler var."

(B) "Bu kitabı çok sevdim. Ama biraz daha şıklı soru olabilirdi."

(C) "Kitap çok güzel ve yeterli. Bana göre diğer derslerde eleştirel okuma olursa iyi olur."

(G) "İlk kez bir ders kitabını sonuna kadar zevkle okudum. Bence gayet yeterli görünüyor."

Katılımcılar genel olarak eleştirel okumaya göre düzenlenmiş sosyal bilgiler kitabını tercih edeceklerini ifade ederken bir katılımcı (D) iki kitabın birbirini tamamladığı bu yüzden iki kitabı tek bir kitap olarak okumayı tercih edeceğini belirtmiştir. Öğrenciler, eleştirel okumaya göre düzenlenmiş ders kitabını tercih etme nedenlerinin gerekçelerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

(A) "Çünkü kitapta bizim düşüncelerimiz, fikirlerimiz için ayrılan bölümler ve eleştirel okuma için hazırlanmış sorular var."

(B) "Çünkü daha iyi detaya girilmiş."

(E) "Çünkü bana artı olarak geri dönüyor. Daha farklı etkinlikler yapıyorum."

(F) "Çünkü biz daha fazla dersin içindeyiz."

(G) "Çünkü daha düşünce açıcı..."

Katılımcıların iki kitap arasında bazı benzerliklerin olduğu, bunun yanında eleştirel okumaya göre hazırlanmış sosyal bilgiler kitabında öğrencilerin kendilerinin dolduracağı bölümler, anahtar kavramlar gibi farklılıkların olduğu söylenebilir. Öğrenciler farklılıklardan söz ederken genel olarak araştırmacı tarafından hazırlanmış kitabı sevdiklerini belirtmişlerdir.

Katılımcıların genel olarak sosyal bilgiler ders kitaplarının eleştirel okumaya göre hazırlanmasının gerektiğini, eleştirel okuma ve düşünmenin yararlı olduğunu, bu yöntemin bilgilerini arttırdığını, kitaba kendilerinin de katkı yaptığını, eleştirel bakış açısının soru çözmelerine yardımcı olduğunu, sınıfta tartışma ortamının doğduğunu, eleştirel okumanın konulara farklı açılardan bakmayı öğrettiğini ifade etmişlerdir.

Eleştirel okumaya göre düzenlenmiş sosyal bilgiler ders kitabının genel olarak yeterli olduğu bir katılımcıya göre ayrıntılara yer verilmediği, diğer bir katılımcıya göre ise derste öğrencilerin daha fazla eleştiri yapmaları gerektiği söylenebilir. Bir katılımcı (F) *“Bizim görüşlerimiz de dikkate alınarak ders kitapları yenilenebilir, böylece öğrencilerin ilgisini çeken daha güzel kitaplar yazılabilir.”* diyerek ders kitaplarının yazılmasında öğrencilerin de görüşlerinin alınması gereği üzerinde durmuştur. Katılımcılar eleştirel okumaya göre düzenlenmiş ders kitabının genel olarak tercih ettiklerini, bunun da gerekçeleri olarak kitabın öğrencileri daha etkin olarak derse katılmalarını sağladığı, öğrencilerin farklı etkinlikler yaptıklarını belirtmişlerdir. Bunun yanında bütün öğrenciler sosyal bilgiler ders kitaplarının eleştirel okumaya göre hazırlanması gerektiğini ifade etmişlerdir.

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Kitap, dergi, gazete, TV, İnternet vb. yazılı ve görsel iletişim araçları bir yandan insanların yaşamlarını kolaylaştırırken diğer yandan insanları gereksiz, yanlış, eksik bilgiyle karşı karşıya kalmalarına yol açabilmektedir. Bu nedenle insanların dışarıdan aldıkları bilgiyi olduğu gibi kabul etmek yerine sorgulaması, eleştirmesi, bilginin doğruluğunu araştırması gerekmektedir. Bu süreçte eleştirel okuma önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Eleştirel okuma, bireyin okuduklarını yargılaması, sorgulaması, kendi aklını kullanarak bir sonuca varmasıdır. Eleştirel okumanın sosyal bilgiler dersiyle birlikte ele alınması eleştirel düşünmenin kazanılması açısından önemli olduğu söylenebilir. Bu araştırmayla eleştirel okuma eğitimi alan öğrencilerin öz deneyimlerini ortaya çıkararak eleştirel okumayla ilgilenen öğretmen, akademisyen ve diğer ilgili kişilere veriler sunmak amaçlanmıştır.

Katılımcılar eleştirel okumaya göre işlenen sosyal bilgiler dersinde sorgulama, yorumlama, tartışma, araştırma, makale yazma, haber derleme gibi farklı etkinliklerde bulduklarını belirtmişlerdir. Eleştirel okumaya göre hazırlanmış kitapta öğrencilerin kendilerinin tamamlayacağı bölümler gibi farklılıkların olduğunu belirten katılımcılar araştırmacı tarafından

hazırlanan kitabı beğendiklerini ifade etmişlerdir. Araştırmaya göre eleştirel okumaya göre işlenen sosyal bilgiler dersinin öğrencilere önemli katkıları olduğu, sosyal bilgiler kitaplarının eleştirel okumaya göre hazırlanması gerektiği, hazırlanan kitabın genelde yeterli görüldüğü ve eleştirel okumaya göre hazırlanan kitabın öğrencileri derse daha etkin katılımlarını sağladığı söylenebilir.

Carr (1988) eleştirel okumanın bütün becerilerin kaynağı olduğunu söylemektedir. Fleming ve Weber (1980) eğitimcilerin eleştirel okumayı sağlayacak sosyal bilgiler dersi materyallerini geliştirmeleri ve eleştirel okuma öğretiminde daha etkili yöntemleri araştırmalarını önermektedirler. Overton (1993) dördüncü ve altıncı sınıf düzeylerinde düşünme becerileri öğretiminin, yaratıcı ve eleştirel düşünme becerileri gelişiminde anlamlı bir farklılık sağladığını belirtmektedir. Akınoğlu (2001), eleştirel düşünme becerilerini temel alan fen bilgisi öğretiminin eleştirel düşünme becerilerinin beş boyutunda geleneksel yaklaşımdan daha etkili olduğu ortaya çıkarmıştır. Akbıyık (2002) sosyal grubu dersleri (tarih ve coğrafya) akademik başarıları yönünden yüksek eleştirel düşünme eğilimlerine sahip grupla düşük eleştirel düşünme eğilimlerine sahip grup arasında istatistiksel olarak anlamlı farklar olduğunu bulmuştur. Çam (2006) görsel okuma ile okuduğunu anlama becerisi, eleştirel okuma becerisi ve Türkçe dersi akademik başarıları arasında anlamlı bir ilişki bulmuştur. Ünal (2006) yaptığı araştırmada öğrencilerin okuduğunu anlama düzeyleri ile eleştirel okuma becerisi düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olduğunu bulgulamıştır. Kurnaz (2007) içerik ve beceri temelli eleştirel düşünme öğretimi yaklaşımları öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerini geliştirdiğini ve bu becerilerin geliştirilmesinde en etkili yöntemin beceri temelli eleştirel düşünme öğretimi olduğunu tespit etmiştir. Gürkaynak vd. (2008) ders kitaplarına eleştirel düşünme becerilerinin yerleştirilmesini ve ders kitabı okuma ölçütlerinde eleştirel düşünme becerisine yer verilmesi gerektiğinin altını çizmiştir. David (2009) iki farklı gruptan eleştirel okumanın uygulandığı grubun daha başarılı bir performans sergilediğini göstermiştir. Yine Özensoy (2011) iki gruptan eleştirel okumaya göre düzenlenmiş sosyal bilgiler ders kitabıyla verilen eğitim alan grubun eleştirel düşünme becerilerini anlamlı bir şekilde artırdığını bulmuştur.

Yukarıda değinilen çalışmalardan çıkan en önemli sonuç, eleştirel düşünmenin beceri temelli olarak öğretilmesinin diğer öğretim yöntemlerine göre anlamlı şekilde farklılık yarattığıdır. Eleştirel okumanın da bir beceri olduğunu hesaba katarak eleştirel okuma eğitiminin beceri temelli olması gerektiği söylenebilir. Buradan da okullarda eleştirel okumanın beceri temelli olarak ele alınmasının gerektiği sonucu

çıkarılabilir. Böylece öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerini kazanmaları sağlanabilecektir.

Sonuç olarak eleştirel okumanın sosyal bilgiler dersi için önemli olduğunun yanı sıra ders kitaplarının eleştirel okumaya göre yeniden ele alınıp düzenlenmesi, bilişim teknolojilerden daha fazla yararlanılması, eleştirel düşünme becerisini kazandıran uygulamalara yer verilmesi, sosyal bilgiler laboratuvarlarının okullarda açılması gerektiği söylenebilir. Böylece öğrencilerin derse daha aktif katılımlarının sağlanarak ders ilgi çekici hâle getirilecek ve eleştiren, sorgulayan, araştıran, inceleyen, tartışan, üreten bireylerin yetiştirilmesinde önemli bir adım atılmış olacaktır.

KAYNAKÇA

- ADALI Oya (1990). **Bilgilendirici Metinlerin Okunması**, J. Baysal, N. İpşiroğlu, Z. İpşiroğlu, Ş. Ozil, (Ed.), *Yaratıcı Toplum Yolunda Çağdaş Eğitim İçinde* (61-69). İstanbul: ÇYDD Yayınları.
- AKBIYIK Cenk (2002). **Eleştirel Düşünme Eğilimleri ve Akademik Başarı**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- AKINOĞLU Orhan (2001). **Eleştirel Düşünme Becerilerini Temel Alan Fen Bilgisi Öğretiminin Öğrenme Ürünlerine Etkisi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- AKYOL Hayati (2006). **Türkçe Öğretim Yöntemleri**, Ankara: Kök Yayıncılık.
- AŞILIOĞLU Bayram (2008). "Bilişsel Öğrenmeler İçin Eleştirel Okumanın Önemi ve Onu Geliştirme Yolları" **Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı:10. s. 1-11.
- CARR Kathryn S. (1988). How Can We Teach Critical Thinking? Web: www.ericdigests.org/pre-9218/critical.htm adresinden 12 Nisan 2010'da alınmıştır.
- ÇAM Bilge (2006). **İlköğretim Öğrencilerinin Görsel Okuma Düzeyleri ile Okuduğunu Anlama, Eleştirel Okuma ve Türkçe Dersi Akademik Başarıları Arasındaki İlişki**, Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- DAVID F. Dalton (2009). "Critical Reading an Evaluation of A Teaching Approach", *Proceedings Of The 39th IEEE International Conference On Frontiers In Education Conference*'de bildiri olarak sunuldu. Web: <http://portal.acm.org/citation.cfm?id=1733818> adresinden 15 Mart 2010'da alınmıştır.

- DOĞANAY Ahmet (2006). "Etkin Bir Vatandaşlık İçin Düşünme Becerilerinin Öğretimi", ÖZTÜRK C. (Ed.), **Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi** içinde (179-218), Ankara: PegemA Yayıncılık.
- FLEMING Dan B. and Weber, L. J. (1980). "Recognizing Point Of View: A Critical Reading Skill In The Social Studies", **Social Education**, 44(2), p. 153-156.
- FREIRE Paulo and MACEDO D. (1997). **Okuryazarlık, Sözcükleri ve Dünyayı Okuma**, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- GÖĞÜŞ Beşir (1978). **Türkçe ve Yazın Eğitimi**, Ankara: Gül Yayınevi.
- GÖKTÜRK Akşit (2007). **Okuma Uğraşı** (4. Baskı), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- GÜRKAYNAK İpek, ÜSTEL F. ve GÜLGÖZ, S. (2008). **Eleştirel Düşünme** (3. Baskı), İstanbul: Eğitim Reformu Girişimi.
- İPŞİROĞLU Zehra (1990). "Okumayı Öğretme", J. Baysal, N. İpşiroğlu, Z. İpşiroğlu, Ş. Ozil, (Ed.), **Yaratıcı Toplum Yolunda Çağdaş Eğitim** içinde (47-60), İstanbul: ÇYDD Yayınları.
- KURNAZ Ahmet (2007). **İlköğretim Beşinci Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Beceri ve İçerik Temelli Eleştirel Düşünme Öğretiminin Öğrencilerin Eleştirel Düşünme Becerileri, Erişi ve Tutumlarına Etkisi**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- MAKER Janet & LENIER, M. (1996). **Acedemic Reading with Active Critical Reading**, Belmont: Wadsworth Publishing Company.
- ORHAN Özlem (2007). **İlköğretim Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Dersinde Eleştirel Okuma Tekniğinin Kullanımının Değerlendirilmesi**. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- VERTON June Caines (1993). **An Investigation of The Effects of Thinking Skills Instruction on Academic Achievement and The Development of Critical and Creative Thinking Skills of Second, Fourth and Sixth Grade Students**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, The University of Alabama, Alabama.
- ÖZDEMİR Emin (2007). **Eleştirel Okuma**. 7. Basım. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- ÖZENSÖY Ahmet Utku (2011). **Eleştirel Okumaya Göre Düzenlenmiş Sosyal Bilgiler Dersinin Eleştirel Düşünme Becerisine Etkisi**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- PIROZZI Richard (2003). **Critical Reading, Critical Thinking**, New York: Addison-Wesley Educational Publishers Inc.
- SEVER Sedat (2003). **Çocuk ve Edebiyat**, Ankara: Kök Yayıncılık.
- ÜNAL Evrim (2006). **İlköğretim Öğrencilerinin Eleştirel Okuma Becerileri ile Okuduğunu Anlama ve Okumaya İlişkin Tutumları**

Arasındaki İlişki, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
YILDIRIM Ali ve ŞİMŞEK H. (2008). **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**, 7. baskı. Ankara: Seçkin Yayınevi.